

Om mig selv fra barndommens og indtil i dag.

Den 26.10.1907 hen imod middag blev min tvillingbror Peter og jeg født i Tønder i Nørregade. Her havde mine forældre lejet en lille lejlighed hos bagermester Jensen, indtil deres nye hus i Struck- Allé nr. 24 var færdigt.

Mine forældre var blevet gift i 1900 og havde boet i Gråsten indtil 1907. Her var mine to ældre søstre, Christine og Marie født. Men mors plejeforældre, onkel Martin og tante Lise og mor selv ville gerne, at mine forældre flyttede til Tønder, for at de kunne bo tættere på hinanden, og således hjalp onkel Martin og tante Lise mine forældre med at få hus i Tønder. Far ville hellere være blevet i Gråsten, da han stammede fra Broagerland; men dette tilbud tog han gerne imod for mors skyld. Fru bager Jensen syntes, at det var mærkeligt, at en såkaldt "lille mand" kunne bygge hus til sig selv. Hun ville gerne have beholdt mine forældre som lejere, man ved jo, hvad man har, men aldrig hvad man vil få.

Far havde været landpostbud i Emmersbüll og blev så postbud i Gråsten. Her byttede han sin meget gode cykel med en ny Pfaff-symaskine og fik nogle mark oveni. Denne symaskine syede efter 50 år ligeså godt som på den første dag.

I Gråsten måtte mor, der indtil nu kun kunne tale det tyske og det frisiske sprog, lære at tale dansk, fordi dansk her var omgangssproget. Siden talte far og mor kun dansk med hinanden, fordi vi børn ikke behøvede at vide alt, og indtil 1918 kunne vi børn ikke forstå dansk. På denne tid lærte far os noget dansk, således at vi lettere kunne forstå dette sprog, hvis vi skulle komme til Danmark, hvad han håbede, for han stammede fra en dansk familie og havde altid været dansksindet.

Klokken 11 blev jeg født, og med mig var alt, som det skulle være. Med min tvillingbror, der blev født $\frac{3}{4}$ time senere, havde jordemoderen sit besvær; man kunne ikke få ham til at skriges, lige meget, hvad jordemoderen gjorde ved ham. Hun konstaterede bedrøvet, at der nok ikke kunne gøres mere her og lagde ham noget ublidt på et bundt snavset vasketøj, der lå på gulvet. Dette fandt Peter sig ikke i og protesterede mod denne behandling med et højt skrig til stor glæde for alle tilstedeværende. Det samme år flyttede vi alle ind i det nye hjem i Strucks Allé. Her blev der i løbet af årene født endnu 3 søskende; nemlig Anni, Johanne (Hanne) og Johann Wilhelm (Willi). Således var vi nu 7 børn, og vi har haft et virkelig dejligt hjem.

Strucks Allé 24 var et dejligt énfamiliehus, ca. 8x9 m og med en stor have, der gik helt ned til Feldstrasse. Ca. 1/3 af havearealet solgte far lige før første verdenskrig til lokomotivfører Johann Pahl. Denne familie byggede her et dejligt hus, var hjælpsomme naboer og flyttede 1920 til Rendsborg.

Vores hus havde en forstue med en trappe til loftet, som først senere blev udbygget, 2 stuer, et stort køkken, et soveværelse med tilstødende værelse; i baghuset vaskehus, toilet og svine- og hønsestald, i forbindelse hermed en gårdsplads til leg og andet. Foran huset var en lille blomsterhave og en landevejsgrøft, som far senere fyldte med jord fra de mange nybyggerier i nabolaget. Over denne grøft lå der en træbro, som min bror Peter engang faldt ned af, og han var næsten blevet kvalt i dyndet, hvis ikke forbipasserende havde hjulpet ham ud i rette tid. Senere turde vi ikke lege der og blev pænt inde i gården. Skrækken virkede bedre end forbud og små slag. Der blev aldrig slået meget hjemme hos os; for det meste hjalp alvorlige formaninger og når – så havde vi virkelig fortjent kløene.

Til kejser Wilhelms 25. regeringsjubilæum havde vi for første gang 1 – nej to flag ude. Flag er så meget sagt, det var små børnepapirflag, som min far havde fæstnet løst til forvinduerne, fordi postmesteren havde ladet ham forstå, at han måtte hejse et flag på en så vigtig dag. Om eftermiddagen fik min bror og jeg dem til at lege med. Bortset fra denne dag har vi aldrig vist flag af nogen art ej heller blot haft dem i huset. Min mor ville ikke have det i den tyske tid, fordi far var dansksindet, og senere ville min far ikke, fordi min mor var tysksindet. Derfor blev min far i den tyske tid af nogle kolleger på posthuset kaldt "en forbandet dansker", og senere, da vi var kommet til Danmark, og den største del af postembedsmændene trådte i dansk tjeneste, af se samme kolleger kaldt "en forbandet tysker". Fine kolleger!

Påske 1914 begyndte min bror og jeg på "Bürgerschule" i Richtsensgade. Der var også en øvelsesskole for seminariet, som børnene fra den østlige del af byen skulle gå i. Efter vi kom til Danmark skulle de danske børn gå i skole her, mens vores skole blev til "Deutsche Bürgerschule Tondern". Vores første lærer var Hr. Dittmann. Af os børn blev han kaldt "Ditt-arsch", for hans yndlingsbeskæftigelse var at slå børnene over fingrene eller i bagen. Men han var alligevel en dygtig lærer, og jeg mener, at vi har lært meget af ham.

Så kom krigen, som senere blev kaldt "Første Verdenskrig". Som børn var vi naturligvis stolte af, at vores far også blev soldat. Men vi var dog glade, da far i november af postvæsenet blev erklæret for uundværlig og kom hjem igen.

Fars arbejdsdag var lang, som det vel var tilfældet overalt dengang. Som postbud havde han følgende rute: set fra posthuset venstre side af Vestergade, Storegade, Torvet, Smedegade, Kirkepladsen, venstre side af Østergade, Nørregade, Richtssengade, Svinetorvet, Allégade, Mellemgade og Popsengade. Til jul, påske eller pinse, når der kom mere end rigeligt med post, tog han nogle gange os to med, for vi kunne jo spare ham for mange skridt. Dette var ganske vist forbudt, men der var jo krig, og enhver var glad for et livstegn fra sine kære derude. Vi var naturligvis stolte over, at vi måtte hjælpe far, og ofte fik vi, især i juletiden, af modtagerne et par kager eller lignende, for den slags var meget sjælden under krigen.

I året 1916 blev far postkontrollør og kørte med postvognen eller i postkupé til Tinglev, Højer og Hvidding, den daværende grænseovergang til Danmark.. Nogle gange tog han en af os med til Hvidding, for her var kontrollen ikke så streng.

Skoleundervisningen led naturligvis under krigens påvirkning. På grund af lærermangel blev klasserne større, og desuden blev mange pensionerede lærere igen ansat. I hvert krigsår har vi i uger ikke lavet andet end at samle gammelt metal, knogler, plukke brændenælder, rive løv af træerne i skoven og naturligvis samle klude og gammelt papir. For det gamle metal og knoglerne fik vi betaling af produkthandlerne. Min bror og jeg havde engang samlet så mange knogler, at vi som præmie kunne købe et halvt pund "knoglemargarine". Det lugtede og smagte ikke særlig godt. Min mor var alligevel glad for det, og hele familien kunne omsider få så mange stegte kartofler, de kunne spise. Det smagte os godt, for sult er den bedste kok.

For en stor aluminiumsgryde, som jeg havde fundet, fik jeg hele 2, 50 Mark, og for disse penge fik min bror og jeg lov til at købe et frimærkealbum. Da der netop var "Jahrmarkt" (omrejsende tivoli), supplerede vi med vores "Jahrmarkt- penge", der var lige netop nok til to dejlige albummer.

Af brændenælder blev der fabrikeret stoffer på fabrikkerne. Disse stoffer var hårde, men uhyre stærke. Vi havde i det sidste krigsår klædninger af dette materiale. Foret blev vævet af papirfibre og var ligeledes meget stærk, så længe det ikke blev vådt. Løvet, som vi havde samlet, blev tørret godt i egnede lokaler og sendt til fronten som fodererstatning til hestene. Hvad der blev af det indsamlede korn, kan jeg ikke huske. Om efteråret blev der også samlet kastanjer, bog og agern, og det blev afleveret i skolen. Der blev lavet olie, sæbe og dyrefoder af det.

Vi børn gik ofte ud på de afhøstede marker for at samle aks til os derhjemme. Engang var mor med, og vi var så heldige, at vi fandt en mark, der endnu ikke var blevet revet. Her samlede vi så meget, at vi næsten ikke kunne slæbe det. Kornet blev lagt til tørre på baghusets tag, og min bror og jeg måtte på skift sidde deroppe for at jage spurvene væk. Næste dag lavede far en tærskpejle, og så blev kornet tærsket i vaskehuset og næste dag rensat i en lille kornrenser, som man kunne låne hos bønderne. Det blev til en halv sæk byg, og vores kaffemølle blev brugt flittigt i de næste måneder for at male kornet til vandgrød eller suppe. Når vi havde samlet rug, blev den lidt efter lidt ristet til kaffeerstatning på en speciel pande.

For øvrigt var der mere end nok "erstatningsmidler". Jeg kan huske de dengang nye sødestoftabletter, spiralfjedre som cykeldæk og "fodtøj". Træsåler blev snart brugt; for det meste stive af ét stykke træ, men også bøjelige af smalle lister limet på lærred, som så blev brugt som lædersåler. Til alt måtte man have rationeringsmærker. De blev tildelt til en eller til 3 måneder. Først fandtes der et kort til hver familie, uanset om den var stor eller lille. Dette kort havde til hver uge en rubrik, i hvilken f.eks. bageren skulle sætte en streg. Da denne fremgangsmåde var yderst uretfærdig, fik man snart kort til hver person. Af disse kort skulle forhandleren klippe små stykker, på hvilke der stod, hvor meget man kunne tilkomme. Til beklædning, fodtøj og deslige måtte man til magistraten for at hente en rekvisition. På denne stod, hvad man måtte købe, og forhandleren måtte så angive på den, hvad man havde fået, og så måtte sedlen igen afleveres. Det førte nogle gange til komiske tekster. Således måtte min ene søster i begyndelsen af krigen have et par nye støvler. Hun fik også et par. Da hun bragte rekvisitionen tilbage, læste frøkenen på kontoret højt, hvad min søster havde fået: et par lakstøvler med træsåler. Latteren, som derefter fulgte fra de tilstedeværende, glemte min søster ikke i mange år. Hun var jo endnu for ung til at forstå, at man ikke lo af hende, men af den komiske tekst på rekvisitionen. Min søster blev så vred, at hun ikke ville gå med støvlerne, og således erhvervede jeg uventet "et par lakstøvler med træsåler", som jeg sled fuldstændig op. I stedet for overlæder blev der brugt voksdug, sejlliner og endda papirflet. Dette blev forstærket af tynde læderstrimler og holdt meget længe, når det blev plejet. Selv snørebånd frem fremstillet af papir, men de holdt ikke længe. Vores fodtøj reparerede far selv; han kunne simpelthen alt.

Det var naturligvis småt med alle fødevarer, og således blev de fleste mennesker tvunget til at anskaffe sig jord til kartofler og grønsager, smådyr som høns, kaniner, svin og geder (den lille mands ko). Vi havde 2 kolonihaver, en ved Horupgade (den blev først bygget, da vi kom til Danmark), og en ved "Görrismarkerweg". Høns og svin havde vi altid haft, og nu kom der kaniner og 2 geder til. Kaninburene, vi havde nogle gange med ungerne ca. 50 styk, byggede min far selv. På kaninavlereforeningens udstilling fik min far mange dejlige præmier, f.eks. et kaninbur og meget sølv. Vi havde hovedsagligt "hvid kæmpe med røde øjne", og således fik vi ofte kaninsteg eller frikassé. Skindene blev i begyndelsen ikke betalt godt, selvom min far professionelt spændte dem ud og bearbejdede dem. Først da Riggelsen tilfældigt selv var til

stede, da min bror og jeg igen afleverede nogle skind, blev alle skind betalt efter værdi. Min far havde altid undret sig over, at vi kun fik 50 pfennig pr. styk. Da vi nu pludselig fik 10 mark, gik han til Riggelsen, der var kendt som en reel handelsmand, for at forhøre sig om, hvorfor man på én gang fik så meget. Dertil forklarede han, at hans arbejdsleder, der en god og trofast mand, desværre nogle gange var noget indskrænket. Han kunne dog ikke tilbagebetale penge for de skind, som han ikke havde set, men ville sørge for, at vi for fremtiden fik de højeste dagspriser, og dermed var far så tilfreds. De hvide kaniner blev meget tamme og tillidsfulde i forhold til "harene" og "belgierne", som godt kunne lide at bide og kradse. Af sidstnævntes skind lavede min mor muffe og forligger.

Hver eftermiddag måtte min bror og jeg plukke kaninfoder ved grøftekanten. Vi måtte ofte tage helt til Møgeltønder eller til Rosinenfeld for at finde noget, for vi var jo ikke de eneste, der havde kaniner. Forvalteren på Gørrismark kendte min far meget godt, og vi måtte som de eneste lade vores geder græsse ved de grøftekanter, der tilhørte Gørrismark. I grøfterne mellem markerne slog min far græs til hø, som vi, når det var tørt, bragte hjem på vores blokvogn. Desuden havde vi i vores kolonihaver mange roer og foderrødder, således at vi året igennem havde nok foder.

Det var som sagt småt med fødevarer, men vi, der så at sige boede på landet, sultede virkelig aldrig for alvor. For storbyboerne var det meget slemt. De kørte ofte rundt på landet for at hamstre, som det blev kaldt, og det var strengt forbudt. På banegårdene og på landet gennemførte gendarmerne og politiet razzier, og folk, som blev snuppet med hamstrede varer, havde vi alle ondt af, for det var jo tit de mindre bemidlede, det gik ud over. De såkaldte "rige", fik bragt varerne og blev sjældent snuppet. Landmændene havde heller ikke noget at le af, når det i forbindelse med en kontrol blev opdaget, at de havde høstet mere eller havde flere dyr end angivet.

To gange blev der fra byens side uddelt kartofler til indbyggerne. Den første gang fik hver familie, uanset om den var stor eller lille, tildelt 100 pund. Da denne uretfærdighed fremkaldte stor forargelse, blev kartoflerne næste gang tildelt efter familiens størrelse.

Roevinteren 1916-17 fik ikke uden grund sit navn. Hele sommeren havde været meget regnfuld, og meget af høsten rådne; kartoflerne gav mindre end normalt, og halvdelen heraf var syg. Roerne kunne bedre tåle regnen, og således måtte en stor del af Europa hovedsagligt leve af roer indtil næste høst. Som mange andre steder blev der også i Tønder oprettet en roesnitterfabrik og det i det gamle Viktoria-bryggeri i Strucks Allé. Alle roer blev rensset, skåret i firkantede strimler, tørret, derefter pakket og solgt. Sådan kunne jeg ganske godt lide roerne; men jeg kan den dag i dag ikke lugte til kogte roer, uden jeg bliver dårlig tilpas. Desuden medførte den megen roespisning sygdomme, som f.eks. vandansamlinger i kroppen, så at lægerne mente, at patienterne led af et dårligt hjerte. Således gik det far, og da han senere i den danske tid skulle have stråler, viste det sig, at han ikke havde en hjertefejl, men at roerne havde forårsaget den formentlige hjertefejl. For storbyboerne var roevinteren slem; for den, der ikke havde nogen have, måtte nøjes med det, som han fik tildelt – nemlig roer.

I Tønder blev der bygget en tømælksfabrik. Den blev senere til slagteriet, som endnu består i dag.

I Højer blev der ved Hvidåen ved Siltoftvej af "Schlewig-Holsteinische Futtermehlgeseellschaft" bygget en fabrik, som skulle fremstille dyrefoder af tørret søgræs. Den kostede 300.000 guldmark, var bygget meget solidt og udrustet på bedste vis. Denne fabrik kom aldrig ud over forsøgsstadiet. For det første havde de ansvarlige bygget til trods for mange advarsler om, at der her ikke fandtes nok søgræs, og for det andet var krigen slut, og produktionen blev for dyr, da søgræsset skulle bringes fra Gråsten og hertil.. Selskabet opløste sig selv og solgte fabrikken til én fra Højer, som afmonterede fabrikken. Bygningerne blev brugt af fiskerne. Der var et trælager. Så blev der efter en til- og ombygning indrettet en karosserifabrik. Efter krigen var der en børste- og penselfabrik, og nu er der et autoværksted og en lysfabrik.

Det var småt med alt, man kunne kun få noget med rationeringskort eller med rekvisitioner. Vi kom trods alt ganske godt til rette. I de sidste krigsår lavede vi selv kartoffelmel og kogte sipup af sukkerroer. Af dette bagte min mor kager, som smagte virkelig godt. Efter våbenstilstanden blev det tilladt at køre til Danmark og købe nogle varer som f.eks. sukker, fedt, kaffe, te, skråtabak og andre ting. Enhver måtte tage en vis sum i mark med, og det blev undersøgt temmelig grundigt. Danskerne tillod kun hver eneste at tage en vis mængde med af varer. Og så var det vel ikke underligt, når alle mulige tricks blev forsøgt for at smugle penge til Danmark og varer til Tyskland. For de mennesker, der blev snuppet, var det en dyr fornøjelse. En ung kollega til min far ville gerne have mig med på sådan en tur, hvis jeg så ville tage nogle ruller skråtabak med til Tønder for ham. Børnene blev for det meste ikke undersøgt, og jeg var glad, da min far gav lov dertil. Vi kørte med toget over grænsestationen til Hvidding (Vester Vedsted) til Ribe. Det var en fornøjelse at se de fyldte forretninger med de mange varer, som jeg ikke kendte eller kun kendte af navn. Og så de herlige dufte af kaffe, te, chokolade, fedt o.s.v. Vi købte, hvad vi ville have og kom godt hjem med vores varer. Vores skråtabaksruller solgte vi til handelsmænd, der solgte dem videre sydpå, hovedsagelig til Hamborg.

Noget glemmer jeg aldrig: mit første stykke franskbrød med frisk, dansk smør, som jeg fik af en postenke, som jeg bragte nogle penge. Endnu i dag har jeg denne herlige smag i munden, når bare jeg tænker på det.

Som grænseområde var Nordslesvig godt belagt med militær. I Tønder lå infanteri og ved de i 1914-1915 byggede luftskibshaller og luftværnsstillinger lå der marinere. Den største luftskibshal var 275 m lang, 75 m bred, til 2 luftskibe og 43 m høj, altså næsten så høj som kirketårnet i Tønder med sine 48 meters højde. Her har vi ofte klatret rundt i den første tid efter revolutionen og i den første danske tid, da hallerne blev brudt ned, selvom det var strengt forbudt.

Vi oplevede flere engelske flyangreb. Den ene gang faldt bomberne på det gamle kvægtorv og i omegnen. En anden gang, en søndag morgen, lykkedes det dem at ramme den store luftskibshal, hvorved 2 luftskibe brændte. Et par engelske fly blev også skudt ned. Så var der dér, hvor senere den første danske kaserne blev bygget, en radiostation mit 2 høje master og ved Rødekro en større med 4 master.

Så kom i efteråret 1918 revolutionen. Den forløb meget rolig for os. Fra Flensborg og Kiel kom der nogle matroser kørende på en lastbil, holdt et par brandtaler og sørgede for, at der blev dannet soldater- og arbejderråd. Senere blev al militærejendom, som var brugbar for civilister, solgt til disse. Efter den betingelsesløse våbenstilstand kom alle soldater hjem og blev mange steder modtaget med æresporte. Det varede dog meget længe, før vores krigsfanger kom hjem. De russiske og franske krigsfanger blev hurtigt

sendt hjem. Af de russiske fanger blev en del her, fordi de havde det godt og fremfor alt, fordi revolutionen herskede i Rusland.

Var krigsårene forløbet nogenlunde roligt, så kom der nu mange hektiske år. De hjemvendte soldater skulle igen have arbejde. Politikken spillede en stor rolle, og dertil kom efterretningerne fra alle grænseområder, hvor enhver af vores fjender ville have et stykke af Tyskland. De mest tossede var franskmændene og polakkerne, der igen ville grundlægge en polsk stat. Danskerne forlangte hele Slesvig ned til Ejderen. Men englænderne var de mest fornuftige, fik forhindret sidstnævnte, idet de satte igennem, at Slesvig blev delt i 3 zoner. I den 1. zone, det nuværende Nordslesvig eller Sønderjylland skulle der afstemmes "en bloc", og således kom vi til Danmark den 15. juni 1920. I 2. zone blev der stemt for hvert sogn, og i 3. Zone gav man som følge heraf afkald på afstemningen.

Før vi kom til Danmark skete der lidt af hvert her; reklametrommerne til valget blev fra begge sider rørt kraftigt, nogle gange for kraftigt. I Danmark blev der lavet indsamlinger til "de stakkels sønderjyder". Flæskepakker og brugt tøj blev foræret. Min far tog, til trods for at han var dansksindet ikke imod noget. Han brød sig ikke om sådan noget. Alle mulige flag blev hejst. På forsamlinger gik det hedt for sig, og mange ellers gode naboer blev fjender, ja, mange familier blev delt i to dele.

Hele Slesvig blev erklæret for "plebiscit-zone" (folkeafstemning om et lands eller en landsdels nationalitet), og besat af englændere og franskmænd som sikkerhedsstyrke. Englænderne var bestemte og venlige. Franskmændene var helt anderledes, men helt sikkert ikke venlige. Vi havde i Tønder et engelsk kompagni, som befolkningen kom godt ud af det med.

Mange af valgplakaterne var såvel fra tysk som fra dansk side meget smukke uden at være altfor hadefulde. I de sidste år var der i de fleste byer og sogne blevet fremstillet mange nødpengersedler på grund af mangel på småpenge. Mange af dem blev også brugt til valgkampen. Sedlerne fra Nordslesvig var forsynet med tysk og dansk tekst og egentlig meget neutrale i modsætning til de mange fra Sydslesvig og Holsten, som nogle gange virkede latterlige i deres forsøg på at avle had mod danskerne.

I skolerne blev der ikke ført meget politik. Nogle gange sloges de tyske med de danske elever og omvendt. Ellers kom eleverne ganske godt ud af det med hinanden. I valgforordningerne stod der, at enhver, som havde stemmeretsalderen og var født i Nordslesvig, lige meget, hvor han nu boede, havde lov til at afgive sin stemme personligt. Valgdagen blev fastsat til den 10. februar 1920.

I dagene før myldrede det med folk på banegården. Det ene tog efter det andet bragte stemmeberettigede folk. Nogle havde medbragt hele familien, som så blev indkvarteret i Tønder og omegn. Hver gang der ankom et tog, spillede et orkester, alt efter hvor toget kom fra, tyske eller danske nationalsange. De tyske musikere kun for tyskerne, de danske kun for danskerne. Da intet orkester var stort nok til at kunne spille alene, spillede de upartiske musikere med begge steder.

Den 10. februar var en stormfyldt regnvejrsdag; men alligevel var valgdeltagelsen meget god. Som forud set vandt danskerne valget med 75431 stemmer mod 25329 tyske stemmer. I Tønder blev der afgivet 2448 stemmer for Tyskland mod 750 danske stemmer. Fra Danmark var der tilrejst 155 og fra Tyskland 866 stemmeberettigede. I Højer blev der afgivet 581 for Tyskland og 219 for Danmark. Fra Danmark var der her

tilrejst 38 og fra Tyskland 172 stemmer. I Møgeltønder, den som "Lille Danmark" kendte by, blev der endda afgivet 48 stemmer for Tyskland og 143 for Danmark. Fra Danmark var der tilrejst 35 og fra Tyskland 21 stemmer. Det var hovedsagligt på grund af Møgeltønder, at vores hjørne kom med i 1. zone.

Alle begyndte nu at omstille sig til Danmark. De embedsmænd, der ville blive her, kunne erhverve den samme stilling, som de havde haft hos tyskerne. Den største del af postembedsmændene, deriblandt min far, blev her, hvorimod næsten alle jernbaneembedsmændene flyttede til Tyskland. Af lærerne og præsterne forblev en stor del her, fordi vi måtte beholde de nødvendige skoler og kirketjenester.

Allerede den 5. maj kom de danske soldater, og englænderne og franskmændene rejste hjem. Der kom en afdeling dragoner, en afdeling husarer og en bataljon infanteri. Foreløbig blev de indkvarteret i kroerne og i luftskibshallerne, indtil de nye kaserner var blevet bygget på radiopladsen, både til mandskabet og til hestene. Kort før 2. verdenskrig blev der bygget en kaserne ved Carstensgade.

Så kom de danske embedsmænd. De fik et tillæg til lønnen, fordi ingen ellers ville hened. De fleste af dem var anstændige mennesker. Men en del kom kun på grund af tillægget, og fordi de måtte flygte på grund af gæld.. De blev her også kun så længe, de kunne få kredit hos købmændene.

Dette tillæg blev udbetalt til rigsdanskerne indtil efter 2. verdenskrig og blev kaldt "hottentot-tillægget". Dette navn stammer fra den tyske kolonialtid, hvor embedsmændene i kolonierne fik udbetalt et tillæg. Så vidt jeg ved, blev dette tillæg første afskaffet for nogle år siden, for at Sønderjylland endelig kunne høre helt med til Danmark.

Så blev skolerne inddelt på en ny måde. Folkeskolen i Richtsengade blev til "Deutsche Bürgerschule", den danske skole kom til seminariet, og her blev der også uddannet danske lærere. Realskolen i Popsengade blev til statsskolen, hvor man også kunne aflægge en dansk studentereksamen. Den tyske realskole blev sammen med pigeskolen flyttet til Alexandrineskolen i Nørregade. (Nu er der politistation). I Danmark gik drenge og piger, for os noget ganske nyt, sammen i skole. Vi fandt dette senere ganske naturligt. Den, der ville aflægge en tysk student- eller lærereksamen, skulle, for Vestkystens vedkommende, til Niebüll, og det gjorde mange.

Først ca. 1930 måtte den tyske befolkning i Aabenraa bygge og indrette et tysk gymnasium, hvor studentereksamen blev anerkendt af både danskere og tyskere.

Mine to ældste søstre, Christine og Marie, lærte også som mange andre det danske sprog på aftenkurser og ved at læse mange danske bøger og aviser. Vi øvrige 4 børn blev i den tyske skole, hvor vi havde en meget dygtig dansk lærer, Alfred Torp, som på kort tid lærte os perfekt dansk. Vi og mange andre børn af nu danske embedsmænd, blev i den tyske skole, fordi vores forældre ikke ville forlange en omskoling. Min far ville gerne have sendt min bror Peter og mig på den danske statsskole, hvor undervisningen var meget billig. Men vi ville ikke studere, men være håndværker.

I februar 1919 blev min yngste bror, Johann Wilhelm (Willy), født. Han kom som den eneste af os i dansk skole. I foråret 1920 udbrød der en difteritisepidemi, som Willy også blev syg af, og han måtte på sygehuset,

hvorfra han snart blev udskrevet som rask. Vi andre fik en indsprøjtning og blev ikke syge, men måtte en tid blive hjemme på grund af smittefaren.

Også den spanske syge blev vi forskånet for. Denne sygdom var begyndt i Spanien og havde i årene 1918-20 bredt sig ud over hele Europa. Næsten alle familier blev ramt af den, og da krigen havde været skyld i underernæring, og der var tale om en næsten ukendt sygdom, krævede denne frygtelig mange døds ofre. Denne sygdom kalder man i dag "influenza" og forekommer næsten hvert år. Men i dag kender man den og kan imødegå den med succes. I den tidlige sommer 1920 havde jeg et uheld, som sendte mig 2 måneder i sengen og gav mig en halten i 4 måneder. Min bror, Peter, og jeg var blevet inviteret til Nolde ved Bylderup-Bov, til en bror til kunstmaleren Nolde,, for at få noget fedt på knoglerne, som man siger. Gårdejer Hansen var gift med en veninde til min mor, og desuden var hendes bror, Hans Nielsen, en god ven og kollega til min far, og således kom vi på sommerferie på landet.. Vi havde det virkelig godt der, ville og skulle hjælpe overalt.. desværre var jeg der kun en uge, da jeg fik en voldsom betændelse i mit venstre ben under knæet, så at jeg måtte hjem til lægen. I over et halvt år var jeg under lægebehandling, før såret blev helet. Arret ses endnu i dag.

Genforeningen blev fejret af danskerne med mange festligheder. Kong Christian fik jeg at se, da han i bil kørte gennem Strucks Allé til Schackenborg i Møgeltønder.

På grund af hele virvaret, med hinanden og mod hinanden i denne tid, havde vi i lang tid fri fra skole. Da skolen igen begyndte,, var mit ben helet så meget, at jeg igen kunne starte. To gange om ugen måtte jeg indtil hen på efteråret gå til lægen, før såret lukkede sig.

En stor del af de tyske lærere var draget til Tyskland. Alligevel blev der nok her i Nordslesvig, og alle var meget dygtige. Vi skulle indhente megen viden, og i de halvandet år, som min bror og jeg havde tilbage, blev takket være den dygtige rektor (overlærer Hansen) det meste også indhentet. Med undtagelse af de 4 ugentlige timer med danskundervisning, blev der kun undervist på tysk. Det sidste år havde vi 2 timer om ugen konfirmationsundervisning hos pastor Beuk. Han var en meget dygtig og ivrig teolog, var meget streng, men alligevel meget flink.

Min bror og jeg ville gerne have været snedkere, men kunne ikke finde en lærlingeplads, og så kom vi efter vores konfirmation i lære på vognfabrikken "Gebrüder Roost" i Tønder i Østergade. Min bror blev karetmager, og jeg blev smed. Til konfirmationen fik vi mange blomster og små gaver, som f. eks. en kavalierstok, stråhat, slipseæske, slips, slipsenåle og andet. Min mor var meget glad for blomsterne, men de gav hende mere arbejde.

Vi skulle have sovet på lærepladsen. Men da vi selv skulle medbringe sengetøj, forlangte min mor, at vi skulle sove hjemme. Selvom vi skulle have kost og logi der, var vi glade for, at vi måtte få morgenkaffe og om søndagen al maden derhjemme. Arbejdstiden var fra klokken 7 om morgenen til middag klokken 12, og fra halv 2 til klokken 6. Dertil kom så også oprydningen. I smedjen var vi for det meste 12 mand, deraf 4 lærlinge. På karetmagerværkstedet var mester og min bror som lærling, i saddeleværkstedet og polsterværkstedet 1 svend og en lærling, og på lakeringsværkstedet 1 mester.

Om vinteren kom der så endnu teknisk skole oveni; 4 aftener fra 7-9. Vi var glade for skolen, og vores klasse var populær hos alle lærere, for vi alle meget rolige og ville lære noget, såvel vi "Volksdeutsche" som også danskerne, uanset om de stammede fra Nordslesvig eller fra Danmark. Når skolen om foråret var slut, blev der uddelt præmier og for det meste fik min bror og jeg én. Der fandtes ingen specialskoler som i dag, men alle håndværkere gik i én klasse. Derved var undervisningen ikke let, fordi de ældre lærlinge ikke var fortrolige med det danske sprog, og lærerne derfor måtte kunne begge sprog. Dette varede et par år, så blev der kun undervist på dansk. Fagene var: dansk, regning, bogføring og tegning. Som lærere havde vi: i dansk lærer Sørensen fra Møgeltønder, i regning lærer Paul Gläser, til bogføring bankassistent Ipland og til tegning arkitekt Andersen, alle meget dygtige lærere.

I vores virksomhed havde vi meget dygtige mestersvende, som forstod deres fag. På karetmagerværkstedet havde vi en schlesier, Werner. Hos ham lærte Peter at arbejde ligesom en snedker, uden at det gik ud over arbejdstiden. Af maskiner havde de en båndsav, en afretterhøvl og en hjulnavmaskine til håndkraft. Alt andet blev lavet med hånden, f. eks. alle falsere og nav til dørene o.s.v.

I smedjen havde vi en thüringer, Mathäi, som kunne smede og svejse alt. Hos ham har jeg i 2 år slået med forhammeren., indtil sadelmager Roost engang så mine hænder, der var blevet kæmpestore. Normalt skulle jeg have været afløst efter et år, men det havde ingen tænkt på, for vi kom godt ud af det med hinanden. Allerede efter et par uger med den nye lærling holdt Mathäi op med at arbejde. Han var allerede 70 år og havde ikke mere lyst til at ærgre sig over en begynder. Vi fik så en anden dygtig mestersvend Brandenburger. Men da han ikke kendte vores mål til vores vogne, skulle jeg passe på, at han gjorde alt rigtigt. Det var meget pinligt for mig: han som gammel mester og jeg som andenårs lærling. Men han lo bare af det, og vi kom godt ud af det med hinanden.

Vi byggede alle mulige vogne, men mest jumber. Det var vogne med to store hjul og med 4 sæder, hvor passagererne sad over for hinanden., og de var så lave, at akslen skulle bøjes som et stort u. Vognene var enspændervogne, og vognstængerne kunne indstilles til enhver hestestørrelse.; de var meget populære. Desuden byggede vi "Damen- und Bockfeitums", "Sandschneider", en slags jagtvogn, og alle mulige arbejds- og hestekøretøjer.

De første år havde vi også hesteskoning, men det holdt op ligesom vognbyggeriet, da de dårlige år begyndte. Bønderne måtte spare og mange gik konkurs. Vores firma havde overtaget nedbrydningen af Zeppelin-gasværket ved Abild og købte meget af det gode rundjern, som derved blev tilovers. Af dette rundjern smedede vi en vinter lang hver morgen hestesko. Disse hestesko blev for det meste brugt af vognmændene og var så slidstærke, at de for det meste kunne lægges om. Ellers brugte vi mest de såkaldte "Københavnerrjern", som kom færdig fra fabrikken og meget let kunne tilpasses. Vi var glade, da hesteskoningen blev opgivet, for det var ligesom den megen båndlægning om sommeren hårdt arbejde.

Vognbyggeriet ophørte også efterhånden, for automobiltiden var begyndt. Da jeg kom i lære, var vores firma allerede begyndt med taxakørsel. Vi havde en Hansa-Lloyd med lukket karosseri og en Mercedes-Benz med åbent karosseri og en kaleche, der kunne slås op og sidestykker. Denne blev, fordi den var så høj og var forsynet med en meget stærk motor, brugt meget af folk i byen, når de skulle besigtige deres jordbesiddelser i marsken og af kvæghandlerne. Dengang var vejene i marsken endnu ikke udbygget, men

Mercedes'en klarede sig overalt og det i al slags vejr. I det hele taget blev vejene her i Nordslesvig lidt efter lidt sat grundigt istand og udbygget, for under krigen var der ikke blevet gjort noget. Når vi f.eks. kørte til Aabenraa, måtte vi tage en forfjeder med i reserve, for di der næsten hver gang gik en fjeder i stykker.

De fleste reservedele måtte vi selv fremstille, for der fandtes simpelthen ingen reservelager som nutildags. Det blev bedre, da amerikanerne kom med deres vogne. Vi havde på skift forhandling af Overland, General Motors og Ford. Af amerikanerne har europæerne lært meget. Senere har de kunnet lære af os, og i dag lærer alle af alle, lige meget, hvor fabrikkerne ligger.

Med bilhandlen begyndte karosseribyggeriet. Karetmagerne byggede Karosseristellene, og de blev så beklædt med bly. Blot var det sidstnævnte ikke så nemt, for det var jo et helt nyt fag. Efter mange forsøg med folk, som gav sig ud for at være fagfolk, men intet kunne og kostede mange penge, satte firmaet mig til at gøre det. Da det gik godt, måtte jeg udføre de fleste blyarbejder og også reparationerne. Vi byggede førerhuse, person- og varebiler og også en ambulance og selvfølgelig lastbiler.

Jeg blev sat til meget arbejde, som ellers var forbeholdt svendene, fordi alt lykkedes for mig. Mesteren A.Roost, var en meget dygtig autosvejser og kunne også svejse aluminium. Han lærte mig at svejse, således at jeg kunne vikariere for ham, når han ikke var tilstede. Kun svejsningen af aluminium ville han ikke lære mig, fordi det var meget svært, og han ville blive ved med at være den eneste, der kunne det.

Jeg fik også tildelt de yngre lærlinge til trods for, at jeg først var 3. års lærling., fordi jeg havde tålmodighed og ikke straks skældte ud eller uddelte ørefigner, som det desværre endnu skete meget tit.

De sidste to år fik min bror og jeg al kosten derhjemme, for fru Roost ville ikke mere have folk på kost og logi. Det 3. lærlingeår fik min bror og jeg 10 kr. og det sidste år 15 kr. om ugen; det var dengang lønnen for lærlinge. Af denne løn fik vi 2 kr. om ugen som lommepenge, men kun så længe vi ikke røg. Min bror ryger heller ikke i dag, mens jeg efter endt læretid begyndte at ryge. Kæderyger er jeg aldrig blevet; jeg kunne til hver en tid holde op dermed og har derfor aldrig i tobaksknappe tider savnet rygningen.

For vores lommepenge byggede min bror og jeg en kajak, som vi har tilbragt mange dejlige timer med. Materialerne kostede 90 kr., 45 ugers lommepenge. Vi brugte kun gode materialer, og da vi måtte sælge båden efter endt læretid, fordi vi måtte søge arbejde andre steder, fik vi de fleste penge igen. Vi anskaffede os også et par billige, brugte cykler, bragte dem i orden og kørte meget rundt i omegnen, så vi bedre kunne lære den at kende. Vi var også i K.F.U.M. (kristelig forening for unge mænd), hvor vi lærte sekretær Henriksen, et fint menneske, at kende, og i sommermånederne tog vi på dejlige ture med ham. Det stoppede, da vi blev udlært, for vi måtte jo søge arbejde.

I det sidste lærlingeår lavede jeg 3 store låg til rengøringskasserne på gasværket. De var 2,5 x4 meter og 60 cm høje. De blev fremstillet af tungt vinkeljern og plader, svejset og nittet. Det var et stort arbejde og var meget tidskrævende.

I marts 1926 begyndte jeg at arbejde på mit svendestykke. Jeg skulle af en gammel bilaksel fremstille en skruenøgle, der kunne indstilles. Den skulle laves præcis efter tegningen, som jeg også skulle udføre.

Genstanden lykkedes meget godt, og jeg fik de bedste karakterer til eksamen. Denne fandt sted hos smedemester Didriksen i Østergade, og her måtte enhver af os eksaminander endnu smede en lille ting.

Min bror Peter lavede som svendeprøve et førerhus og aflagde prøve hos karetmagermester Hein i "Spiekerstrasse". Som forud set var der noget, der var lusket. Den første gang var i december 1922, hvor lærlingearbejderne blev vist på håndværkerudstillingen. Min bror havde sat et hjul sammen af færdige materialer, pudset og lakeret. To smedelærlinge i sidste lærlingeår havde fremstillet flotte smedearbejder. Den ene af dem den øverste krans til en "Damenfeitum", den anden en forfjeder til vores ene bil. Så kom de forskellige mestre og ville ikke anerkende disse værker, fordi disse efter deres mening var mesterarbejder. Nu må man forstå, at disse mestre kun sjældent havde bygget vogne og derfor ikke ville tro, at det her viste for os var almindeligt arbejde. Desuden hadede de af en eller grund brødrene Roost. Vores firma trak derfor disse arbejder tilbage fra udstillingen og nægtede at modtage diplommet. Kun mine værker, en mejsel, en kørner og en tap blev anerkendt, og mit diplom har jeg den dag i dag. Af den grund vidste vi, hvad der måtte komme. Peters svendestykke blev ikke fuldstændigt anerkendt. Til den praktiske prøve fik han en tegning med et par hjuleger, som han skulle lave, og det nødvendige materiale. Da min bror klagede over, at det ene stykke træ ikke var stort nok, fik han det svar, at han skulle lave egerne efter tegningen, ellers ville prøven gå i vasken. Min bror bestod med lige netop godt, for den ene eger havde jo ikke den angivne masse. Denne chikane har vi aldrig glemt mestrene for, og når de senere ville ansætte os, fordi vi jo var dygtige, har vi for det meste sagt nej, og de kendte også grunden hertil.

Nu først lige engang nogle ting, som jeg endnu ikke har fortalt om. Til jul og til fødselsdage fik vi altid gaver af vores forældre og søskende. For det meste var det nyttige ting; men til jul fik vi også større legesager. Dengang var det mode, at børnene legede soldat, og således fik min bror en rød husaruniform og jeg dødningshusarernes sorte. Der var huer og lange sabler med, og vi var meget stolte af dem. Vi var dengang 6-7 år gamle. Engang fik vi en stor bondegård, som en god bekendt til vores forældre havde lavet til sine drenge, men som de nu ikke længere ville lege med. Facaden var 60cm og de to sider 50cm, altså en rigtig U-formet marskbondegård. Taget var af hensyn til legen af sortlakeret træ. Murene var røde, og fugerne, som var skåret ind i muren, var malet hvide. Så var der rigtige vinduer med glas og sprosser, fordørene havde farvet glas. Der var rigtige stalddøre og ladeporte, og alt var så stort, at man let kunne nå derind med en hånd for at sætte kvæget og vognene på plads. Særlig flot var det, når vi engang imellem fik lov til at sætte et lys derind, og de kulørte vinduer og dørene i stuehuset strålede.

En anden gang fik vi en "Stabil-byggekasse", som man kunne bygge alle mulige ting og maskiner af. Til dette fik vi endnu 3 gange supplerende kasser, og dette legetøj var nok det dejligste, vi nogensinde har fået. Selv far var begejstret for det. Min bror og jeg delte senere delene, og vores drenge har også flittigt leget med det og endda mit ældste barnebarn.

Bøger og malesager og løvsave fik vi også. Min bror og jeg var flittige løvsavsbrugere, og vi har lavet mange dejlige ting til vores forældre og til vores søskende. En støvkludholder til at hænge på væggen har jeg endnu i dag. Jeg fik den igen, da min mor opløste sin husholdning.

Min søster Christine havde et eller andet sted lært at lave konfekt, og i årevis sendte hun smagsprøver til os til jul. Man kunne ikke købe konfekten bedre.

Far var i den tyske tid og senere, da vi blev danske, kasserer i haveselskaberne. I den tyske tid havde far nogle gange et par stykker jord for meget, som han så lejede ud til Peter og mig. Derved tjente vi rare penge, som desværre gik tabt ved inflationen. Da vi kom til Danmark, lejede foreningen, nu " Tønder Kolonihaveforening, af menigheden en stor, god mark og anlagde her dejlige haver. En ingeniør Braae lavede tegningen hertil, og mange medlemmer, også min far og jeg, lavede hele arbejdet med udmåling og tilplantning af de nødvendige træer og hække. Således opstod der gennem frivilligt arbejde en vidunderlig smuk kolonihave. Som de fleste andre byggede vi også et lysthus, hvor vi ofte har siddet og fejret små fester. Desværre er det alt nu væk; hele anlægget blev for flere år siden erklæret for byggejord og er blevet inddraget i et beboelseskvarter.

Da vi kom i lære, var vi endnu så små, at Roost overvejede, om han skulle tage os. I løbet af et år blev vi et helt hoved højere, og mor måtte forlænge vores arbejdstøj, fordi det var blevet for småt.

De første læreår fik vi ikke faste lomme penge. Vi fik nogle gange drikkepenge af kunderne, og når vi virkelig manglede noget, fik vi hjælp hjemmefra. For det meste fik vi 25 eller 50 øre. Engang fik jeg 5kr. af en bonde. Han havde ikke mindre, og han mente, at jeg jo sikkert kunne bruge pengene. Svendene havde dengang en ugeløn på 10 kr.

I vores sidste skoleår var Peter og jeg en uge på sommerferie hos onkel Jørgen i Guderup på Als, hvor han havde en smedje. Vi havde det rigtig dejligt. Fætter Rasmus havde en mundharmonika, og den lærte jeg at spille på. Derhjemme købte far en mundharmonika til mig, og jeg måtte tit spille noget for ham. Vi var også en dag på besøg hos fætter Peter, der havde en smedje i Egen. Vi kunne dengang ikke køre på cykel og fik lov til at lære det på hans gamle cykel. Da Peter, altså min bror, kørte ned ad den noget stejle gade, havde han glemmt, hvordan man skulle bremse, og i sin nød greb han med sin ene arm om en lygtepæl, der stod foran smedjen, susede et par gange rundt og styrtede. Både han og cyklen slap godt fra det, men synet af denne karuseltur var så sjovt, at vi sjældent har leet så meget, og Peter lo med.

Da vi blev danske, havde vi et infanteri- og dragonorkester i Tønder. De gav mange koncerter og var meget populære. Efter nogle år blev infanterikorpsset forflyttet, og kun dragonernes mindre orkester blev her, indtil det som følge af regeringens spareforanstaltninger blev opløst. Dette orkester gav hver søndag koncert på torvet eller parken, og de spillede virkelig meget godt.

Benzintanke, som vi kender dem i dag, fandtes først i mit sidste lærlingeår. Indtil da måtte vi pumpe benzin eller benzol op i kander fra tønders og fylde bilernes tanke. Alle var glade, da det endelig holdt op. Vi havde en lærling, der var lidt tilbage, som man siger. Nu skulle han fylde en tank, og fordi det var meget mørkt i førerhuset, kunne han ikke se, om tanken var fuld. Da sagde en bilejer for sjovs skyld til ham, at han skulle tage en tændstik for at kunne se. Det gjorde han nu så hurtigt, at man ikke kunne stoppe ham, og tanken begyndte at brænde.. Heldigvis var tanken fuld, så den ikke kunne eksplodere, og ilden blev hurtigt slukket med et tæppe, altså kvalt.

Ligeledes med smøreolierne var det dengang svært. Der var kun 3 slags olie og konsistensfedt. Gearkasseolie måtte vi selv fremstille af olie og fedt, som i opvarmet tilstand blev blandet med hinanden., indtil det fik den rigtige tykkelse.

Billygterne på vores firmas første biler, brændte med petroleum eller karbid og blev hver morgen kontrolleret af os. Vinduesviskere fandtes endnu ikke, og chaufførerne var glade, da de første hånddrevne viskere og senere da de, der blev drevet ved hjælp af vakuum eller elektricitet, kom i handlen. Senere kom så retningsviserne, stoplygterne og støddæmperne til, og det var en sand lettelse for alle chauffører og især for bilfjedrene.

Da vores læretid var slut, arbejdede vi nogle uger for Roost, indtil der ikke mere var arbejde. Tiderne var blevet meget dårlige, og der var allerede mange arbejdsløse. Jeg burde straks have meldt mig i fagforening, fordi man så straks ville have fået arbejdsløshedsunderstøttelse. Men forbød min far mig, da jeg jo havde arbejde, og det i det hele taget var overflødig og kun kostede penge. Da vi så alligevel blev arbejdsløse, fortrød han det, for nu skulle vi have haft arbejde et helt år, før vi kunne få understøttelse. Vi gik rundt derhjemme, indtil vi fandt arbejde. Peter f.eks. på Fyn, i Spøttrup og i Esbjerg. Jeg fandt også arbejde forskellige steder. Lønnen var kun lille, da fagforeningerne kun var svagt repræsenteret her i Nordslesvig.

I februar 1927 fik jeg igen arbejde hos Roost og meldte mig straks i fagforening. I juni fik jeg så arbejde hos I. H. Jensens vogn- og karosserifabrik i Højer., hvor jeg forblev, indtil jeg blev dansk soldat. Min bror Peter fik i begyndelsen af 1928 ligeledes arbejde her. Vi boede hos vores forældre og kørte hver dag med toget til Højer. Vores løn var på 32 kr. om ugen, et månedskort kostede 11 kr. , og hjemme betalte vi kun 10 kr. om ugen for kost og logi.

Vi byggede forskellige vogne og karosserier til Ford T, Overland, Benz og en drosche til et nyt Chrysler chassis, som jeg, lige før jeg blev soldat, kørte til København. Jensen havde ekstra ladet en ingeniør, en ven, komme fra Berlin, og han skulle tegne kalechen. Droschen blev fuldt anerkendt, men var for dyr, så der ikke blev bygget mere hos os. Der stod en lille Bugattiundervogn hos os: hvad der er blevet af den, ved jeg ikke. Jensen havde også en Ford T Limousine stående, som jeg bragte i orden, og jeg foretog forskellige ture i den sammen med den gamle Jensen. Engang var vi i Emmerlev til begravelse. Så fik man ved ankomsten overrakt en snaps. Jeg drak selvfølgelig ikke nogen, for jeg skulle jo køre. Kaffen på "Højkro" skulle jeg være med til, selvom jeg kun havde mit gamle tøj på. Sjældent har jeg spist så mange lagkagestykker og kager som her. Den afdøde have været en rig bonde, og vi måtte smage på alt, så de efterladte ikke blev fornærmet.

En anden gang kørte jeg den gamle Jensen og en ven til ham til Løgumkloster. Vi var inde forskellige steder for at sige goddag. Til sidst landede vi på "Hotel Løgumkloster", hvor de hurtigt fandt bekendte og venner, som de kunne drikke med. Jensen passede dog på, at jeg ikke drak noget. Blandt gæsterne var en ung slagter, der fremstillede pølser på dåser og vel også solgte ganske godt. Han ville gerne have en ny bil, men kun betale med sine pølser. Efter lang tids forhandling blev Jensen og han enige om, at Jensen for en ny bil skulle have pølser, som lagt i forlængelse af hinanden nåede fra Løgumkloster til Højer. De andre gæster blev forbavset, men jeg kunne se på Jensen, at han kun betragtede det hele som noget pjat. Nu boede der en sagfører på hotellet, og ham hentede slagteren ned fra hans værelse, da han skulle formulere købekontrakten. Da de to trådte ind i skænkestuen, begyndte Jensen og de andre gæster at le, for handlen var jo kun ment som spøg. Slagteren og sagføreren blev først vrede, at nogle grog gjorde alt godt igen. Om morgenen kl. 3 var vi i Højer igen og havde kørt 126 km.

Privat gik alt godt. Vi var ofte i Nykirke hos tante Lise. Lütje og Christian kom også ofte til Tønder. Enkelte gange gik vi i biografen, sjældent til bal.. Til postforeningens postbal brækkede Marie sine storetæer ved kostedansen og måtte blive hjemme i nogen tid. Ved kostedansen mangler en herre, og den dame, der bliver tilovers, må danse med kosten. Det er sjovt, men kosten faldt i kampen om herrerne så uheldigt, at Marie kom til skade.

Et helt år fik jeg violinundervisning hos Hübschmann i Nørregade, hvor jeg lærte violinspilleets grundregler. Min første violin var ikke meget værd. Senere købte jeg en særdeles god én for en acceptabel pris, og den har jeg den dag i dag.

På sin fødselsdag, den 12. februar, fejrede Christine sin forlovelse med vores fætter Jørgen. De havde lært hinanden at kende i Sønderborg. Jørgen var assistent på invalidekontoret. Hele hans familie, onkel Hans, tante Cecilie, fætter Peter og kone og kusine Cecilie var hos os i Tønder.

Nu var fætter Jørgen noget kraftig. Da Hanne var hos slagteren for at hente stegen, sagde han til hende: "Det er vel en fætter?" (på tysk et ordspil, da Vetter betyder fætter, men udtales ligesom en fed én) Da svarede Hanne ganske ærligt: "Ja, mager er han ikke ligefrem!" Slagter Andersen studsede noget over dette svar. Da Hanne var gået, gik misforståelsen op for ham, og leende fortalte han sin familie om den sjove episode. Marie, som havde tjent der nogle år, og nogle gange besøgte dem, fortalte det så til os.

Christine tjente flere år hos "retspræsident" Ricard, først som stuepige, så som kokkepige. Nu havde de fået en ny stuepige. Hun var datter af en gårdejer og skulle oplæres. Da fru Ricard en eftermiddag havde kaffeselskab, skulle den nyankomne servere og fik besked på, at hun skulle lægge hånden på ryggen, når hun serverede. Snart efter hørte Christine en hjertelig latter fra damerne, og fru Ricard kom leende ud til Christine og fortalte, at den nye havde lagt sin hånd på damernes rygge. Det var grunden til latteren.

2. påskedag, den 9.4. 1928, rejste jeg om aftenen til København for at blive soldat.. Min bror Peter blev ikke indkaldt, fordi han ikke rigtigt kunne bruge højre øje. Den næste morgen blev vi modtaget af en medarbejder fra soldaterhjemmet K.F.U.M., som tog os med til hjemmet, for at vi kunne lære det at kende. På hjemmet var de meget flinke mod os, og vi kunne her sætte vores penge på en konto og senere aflevere vores civile tøj.

Mig ønskede de, at jeg igen kunne rejse med de samme klare øjne (åbne øjne??), sådan som det nu var tilfældet. Det kunne jeg. Klokkeren 12 stillede vi op på gardarhusarkasernen til appel og mondering. Vi blev arbejdssoldater og måtte gå med et stort A på huen og med den alt for lange bajonet.

Vi blev tildelt flyvevåbenet, som dengang endnu ikke havde eget mandskab. Flyvepladsen lå ved Kløvermarksvej, og her fik vi vores første mad. Så gik det af sted til barakkerne på Artillerivej, hvor vi skulle sove 27 i en barak. Den næste dag blev en lidt "indekserceret" og belært. Det foregik alt meget hurtigt, for vi var jo kun arbejdssoldaterne. Premierløjtnant Andersen, efter 2.verdenskrig chef for flyvevåbenet, instruerede os om mandskabets korrekte adfærd. Vi læste på skift op af instruktionsbogen, og da jeg havde læst op, kom han hen til mig og spurgte mig, om jeg var fra Bornholm. Det besvarede jeg med et nej. Så måtte jeg være fra Tønder og var nok en tysker, hvad jeg jo kun kunne bekræfte. Nu kom han helt hen til mig, jeg stod så ret, som jeg kunne og regnede allerede med at få en lussing, hvilket man, sådan havde jeg

troligt fået det fortalt, brugte ved artilleriet, når man sagde, at man var tysker. Men han lo bare, bankede mig på skulderen, at han glædede sig over, at en sønderjyde endelig åbent indrømmede, at han var tysk. Da han så oven i købet hørte, at jeg havde nummer 64, rystede han på hovedet og lo endnu mere. (I det danske militær skulle man have et nummer, fordi for mange mennesker havde det samme efternavn). Så spurgte han mig, om jeg kunne huske ham, da han i 1920, da vi blev danske, som den første var redet ind i Tønder i spidsen for dragonerne. Det kunne jeg naturligvis ikke, for dengang var jeg jo kun 13 år.

Så blev vi 8 mand tildelt Lundtofte Flyveskole. De første dage var vi indkvarteret på Jægersborg Kaserne, af rekrutter kaldet det gule helvede. Den 30. april drog vi til Lundtofte Flyveplads, hvor der var stillet 20 telte op, nogle virkelig dejlige med trægulv og senge. To telte var til vores mandskab, de øvrige til flyveeleverne, som kom fra forskellige afdelinger i hæren. Så fik vi anvist vores arbejde. Med en kammerat fra Randers blev jeg tildelt køkkenet, en anden kom til messen, en til teltene, så at sige som stuepige; en skulle arbejde som chauffør og de øvrige som hangarpersonale.

Kokkepigen var gift med pladskommandanten, overofficer Olsen. Hun var meget akkurat, renlig, og hun var god til at lave mad. De første måneder havde vi meget at lave. Det blev bedre, da omtrent halvdelen af eleverne var dumpet og var blevet sendt tilbage til deres enheder. Som skolefly blev de gamle dobbeltdækkere fra 1. verdenskrig brugt. Til den virkelige brug byggede korpset selv metalflyvemaskiner.

Vi havde det ellers meget godt herude. Om morgenen stod vi fra køkkenet op kl. kvart i fem og om søndagen kvart i 7. Om aftenen kunne alle blive så længe væk, som de ville. Klokkeren 10 om aftenen skulle vi være hjemme, blev dog aldrig kontrolleret, og det blev udnyttet af de fleste. Snart vidste alle, at jeg var tysker, men de behandlede mig godt, ja, de snakkede med mig på tysk og bragte mig tyske ugeblade. Chefen for hele flyundervisningen var premierløjtnant Førslev. Han kom et par gange om ugen for at kontrollere og undervise i teori. Hans familie stammede fra Rømø, og han interesserede sig meget for mig, og når jeg havde en fridag, tog han mig med i sin bil til København. Han ville absolut have, at jeg skulle være flyver, men det havde jeg ikke lyst til.

Med Christine, som nu var flyttet til Klampenborg med fru Ricard, nu enke, var jeg ude et par gange. Hun rejste 1. juli igen til Tønder. Det meste af mine fridage tilbragte jeg i København og omegn. Mange dejlige ture tog jeg på med min cykel, som jeg havde fået tilsendt. Engang i maj var jeg til cirkus i Lyngby. Kong Christian kom personligt til åbningen af cirkussæsonen, og således skete der det, at jeg tilfældigvis var sammen med kongefamilien i teltet.

I København så jeg de fleste museer, så mange udstillinger, f.eks. en post- og radioudstilling, hvor det allernyeste blev vist af fjernskrivere, fjernsynets begyndelse, trådløs kopiering af billeder og fotografier og de første tonefilm. I Tivoli så jeg Tivoligården, hørte deres og andre koncerter og hørte her den nye æter – eller sfæremusik, en forløber for det elektroniske orgel af i dag. Jeg så Pjerrot, fyrværkeriet om aftenen, så fabrikkerne i Ugerevuen, var meget i forskellige teatre, så den botaniske have, zoo, de forskellige anlæg og parker, Dyrehavsbakken, den store tyske vandflyer DornierX med sine 4 motorer og meget andet. Jeg kedede mig aldrig.

Naturligvis var alt dette ikke gratis. Vi fik 50 øre om dagen i løn plus kost og logi. For disse penge skulle vi selv klare al vasketøj, søndagsfodtøj, pudsegrej o.s.v., og den, der ikke selv havde sparet noget sammen eller fik sendt noget hjemmefra, var dårlig stillet. Jeg havde taget 80 kr. med hjemmefra og klarede mig med stor sparsommelighed.

Engang, om sommeren, og jeg havde netop køkkentjeneste, kom en hangarmand løbende, jeg skulle straks komme hen til premierløjtnanten, for jeg skulle have en lille flyvetur. Fru Olsen blev vred, fordi jeg jo var midt i køkkentjenesten og protesterede – men befaling var befaling. Da jeg så kom hen til flyvemaskinen, blev jeg spurgt, om jeg ville flyve med, hvad jeg naturligvis gerne ville. Vi fløj mere end en kvart time, over Dyrehavsbakken, hvor en stor flok rådyr græssede, over Københavns ydre kant og over Øresund. Det var herligt i dette dejlige vejr, hvor man kunne kigge ud til horisonten. Vi landede igen, og da vi steg ud, kiggede alle så nysgerrigt; nu begreb jeg, hvorfor jeg absolut skulle flyve med som den første: kammeraterne havde været bange og havde overladt den første flyvetur til mig for at se, hvordan det ville gå mig. Der var ikke sket noget med mig, og så turde kammeraterne også, og piloterne lo venligt til mig.

På garnissionssygehuset var jeg indlagt i 14 dage på grund af en alvorlig betændelse i den venstre langfinger. Da kammeraterne hørte, at jeg var fra Tønder, hed det sig straks, at jeg var en tysker. Men også her var alle venlige og flinke mod mig og fik endda fat i en tysk roman til mig.

Af en kammerat, der havde en mandolin-banjo, lærte jeg at spille på dette instrument, hvad der faldt mig meget let, fordi jeg jo kendte grebene fra violinundervisningen. Jeg måtte synge og spille tyske sange og slagere for kammeraterne. Dengang var: Ich hab' mein Herz in Heidelberg verloren, Zwei rote Rosen, én er for lille, Ramona og andre meget populære. I midten af oktober kom vi igen tilbage til Kløvermarken, hvor vi fejrede en afskedsfest, og den 17. oktober blev vi hjemsendt som civile.

I Tønder meldte jeg mig igen arbejdsløs, for i den første uge var der ingen understøttelse. Af og til fik jeg arbejde et par dage. Ellers gik jeg derhjemme og hjalp, hvor jeg kunne. Min bror Peter gik det ikke bedre; også han var tit arbejdsløs. Han var et par uger i Esbjerg og på Fyn. Marie blev ekspeditrice hos Broder Andresen, og Anni fik den plads som tjenestepige, som Marie havde haft indtil da.

Vi købte en radio, som vi alle var med til at betale. Jeg tror, den kostede 800 kr. Så hentede jeg mange bøger, som jeg har lært meget af, på det tyske bibliotek.

I slutningen af 1929 fik jeg arbejde hos Brødrene Roost som volontør. Jeg skulle i løbet af et år oplæres til mekaniker. Dengang havde Roost en meget dygtig mestersvend, som lovede mig, at jeg i løbet af dette år ville få lært lige så meget, som de andre på 4 år. Jeg havde betinget mig, at jeg i dette år ikke behøvede at udrette andet arbejde end en motormekanikers, og det blev også overholdt. Lønnen var kun lille; 25 kr. om ugen. Til fagforeningen angav vi, at jeg fik mindstelønnen på 1,25 kr. i timen. Dengang havde fagforeningerne i Nordslesvig ikke meget at skulle have sagt, fordi de havde få medlemmer. Vi, Dansk smede- og maskinarbejderforbund, havde kun 16 medlemmer i Tønder Amt, og deraf var halvdelen ansat ved statsbanerne. Det blev først bedre i trediverne, og i dag er der ca. 300 medlemmer.

I april 1929 købte jeg et lille fotoapparat, og fremkaldningen og billederne lavede jeg selv. Ligeledes i april 1929 meldte jeg mig ind i M.T.V., mandfolkesportsforeningen af 1865 i Tønder. I denne forening har jeg

oplevet mange dejlige timer og fester og ture. Peter meldte sig ind i den lokale gymnastik- og sportsforening i Højer.

Den 28. sept. 1929 fejrede Christine sit bryllup med fætter Jørgen. Det blev en dejlig dag, som vi alle, sammen med Jørgens hele familie, deltog i. Fotografen Timm Sen. var der, og optog et meget dejligt billede af os.

I marts 1930 fik jeg et tillæg på 10 kr. og fik så 35 kr. om ugen.

Den 9. juni, anden pinsedag, fik vi besøg af Albert Christensens familie, fordi Anni og Albert var blevet forlovet. Albert havde flere gange været hos os i Tønder. Vi kunne vældig godt lide ham, det var aldrig kedeligt, når han var der.

Fra den 4.-7. juli deltog jeg sammen med M.T.V. i "Gauturnfest" (distriktsportsfest) , hvor vi oplevede dejlige dage. Vi sov på skolen i Gutenbergstrasse i en masseindkvartering. Om fredagen var der modtagelse i Ostsee-hallen, om lørdagen var vi i Laboe, beså de amerikanske krigsskibe i Kiels havn, og om søndagen var hovedfesten med konkurrencer i gymnastik og i spil om formiddagen, det kæmpestore optog om eftermiddagen og frie øvelser for damer og mænd, som tusinder deltog i. Et imponerende syn. Om aftenen var der fest med bal overalt, vi deltog i i Tonhalle og kom overhovedet ikke i seng, for mandag morgen gik med damper til Sønderborg og derfra hjem med rutebil. Vores gymnastikhold på 6 mand, deriblandt jeg, fik en første plads i konkurrencegymnastik. Som sagt, disse dage var virkelig dejlige. Ellers deltog vi også i spil og fester i andre foreninger.

Kr. Himmelfartsdag var vi hvert år på en cykel- og vandretur til Westre. Nogle gange var vi 50 deltagere, for vi havde nu også damerne med som aktive medlemmer. Ved Tetjen i Süderlügumsatte vi cyklerne fra os og gik til fods til Westre, for det var jo den traditionelle vandredag for alle sportsforeninger i hele Tyskland. Vi tilhørte det nordslesvigske sportsforbund, som igen hørte under distriktet Schleswig-Holstein.

Den 7. maj fejrede Anni sit bryllup med Albert Christensen. Begge familier var fuldtallige hos os, og vi havde en dejlig fest. Fra den 23 august – 29. august havde vi grundlagt en sportshusorkester og var snart så dygtige, at vi kunne spille til dans efter møderne. Vi var 1 violin, et klaver, en banjo, et slagtøj, og nogle gange havde vi en trompet eller en trækbasun med. I de næste år spillede vi endda til vores karnevals-fester.

Peter var i mellemtiden begyndt at arbejde hos Jensen i Højer, og da jeg blev arbejdsløs i oktober, kunne jeg ligeledes begynde der og havde arbejde til juleaften. I Tønder havde jeg fået presset lønnen op på 45 kr. om ugen. I Højer fik vi kun 30 kr. og kost og logi.

I 1932 blev jeg igen arbejdsløs. Karetmager Naus fremstillede en rutebil, som jeg var beskæftiget med et par uger. Ellers havde jeg snart her snart der noget, men der var intet fast arbejde, for det var dårlige tider for alle.

I sportsforeningen foranstaltede vi den 27. februar et karneval, som lykkedes ovenud godt. Vi kaldte festen: Das gibt's nur einmal, efter den kendte slager af samme navn. Der var ingen præmier, for vi havde i forvejen aftalt, at det var forkert at uddele sådanne, da alle jo havde gjort sig stor umage med kostymerne. Som alle vores fester fandt også denne sted på Skyttegården. Vi havde pyntet salen og verandaen meget

smukt. Det blev noget dyrt, men vi havde alligevel overskud, for musikken kostede ikke noget, fordi vi, husorkesteret, spillede. For os musikere var det en lang nat, for vi spillede til halv seks om morgenen, men vi havde alligevel haft det sjovt. Vores tre damer fra festudvalget, Erna og Emmy Schleemann og min søster Marie syede til os musikere flotte dragter, som vi brugte til to karnevalsfester mere efter små forandringer.

Til karnevallet lærte jeg Emmy Schleemann at kende. Med tiden blev vi gode venner, og senere blev hun min kone. Vi har aldrig fortrudt, at vi giftede os, selv når vi blev mobbet og drillet, fordi Emmy var næsten 10 år ældre end mig.

Fra den 4. juli – 15. juli var vi, 5 mand stærk, på en cykeltur til Skagen, derop langs med vestkysten og tilbage langs med østkysten. Det var følgende: Friedrich Schleemann, min senere svoger, Karl Encke, Otto Sternkopf, hans bror Ferdinand og mig. Vi havde et telt med, og vi lavede selv mad. Vejret var, bortset fra én dag, meget godt. Vi havde en meget dejlig tur, fik meget at se og lærte mange mennesker at kende; men vi fik ikke noget arbejde. Efter os ville andre gøre den samme tur, men måtte snart køre tilbage med toget, for vejret spillede ikke med, det regnede uafbrudt de næste uger.

Den 12. september købte jeg et næringsbrev, for jeg ville forsøge at blive selvstændig. Hos I. C. Rasmussen, den daværende motorsagkyndige for Tønder Amt, kunne jeg forpagte et værksted billigt. Kost og logi fik jeg til at begynde med derhjemme. Mine forældre og søskende hjalp mig, så godt de kunne. Men tiderne var for dårlige og konkurrencen for stor. Alt muligt forsøgte jeg, men det gik ikke. Nu havde Shell bygget en tankstation ved Sønderbro; den søgte jeg om at få. Sålænge jeg drev værkstedet i Vidågade, passede min kommende svoger Friedrich Schleemann (Bubi) tankstationen. Han havde også længe været arbejdsløs og var glad for at finde noget arbejde til den lille fortjeneste, som tankstationen gav. Så mistede jeg mine bedste kunder, fordi de anskaffede sig nye biler og derved var bundet til forhandlerværkstederne. I efteråret 1934 overgav jeg værkstedet til Hans Andresen, som gerne ville have det. Jeg havde mistet temmelig mange penge på upålidelige kunder og var glad over, at jeg for 50 kr. om ugen som løn selv kunne overtage tankstationen. Med hjælp fra mine forældre kunne jeg betale min gæld. Disse penge har jeg lidt efter lidt betalt tilbage.

Den 10. juli 1935 fik jeg fast arbejde hos I. H. Jensen i Højer, og da jeg havde forlovet mig med Emmy, lejede vi en lejlighed hos urmager Wind, her i Højer i Nørregade, hvor vi bor endnu i dag. Emmy har alle årene igennem været mig en god og trofast kammerat, som man ikke så let finder igen. Den 31. august giftede vi os, og vi har aldrig fortrudt det.

(Det følgende har onkel Rasmus skrevet på tysk på bagsiden af halverede, brugte A4-sider. Nogle af disse sider er fra firserne, en enkelt fra 1990.)

Nørregade 7 var en dejlig lejlighed, og i de første år boede min bror Peter hos os.

Den 17.10.35 blev vores første barn født. Det havde "en åben ryg" (rygmarvsbrok), og vi måtte foretage en nøddåb. Fru Wind passede den lille, for at Emmy ikke skulle være ængstelig for senere børn. Fru Wind havde ikke selv børn, og Marie Christine var det første barn, der var blevet født her i huset. Den 11.11. 35 døde det lille barn og blev begravet på kirkegården.

!1936 begyndte jeg i brandværnets orkester, hvor jeg med afbrydelse var medlem i 20 år. Efter krigen blev jeg maskinist her, og jeg har ofret meget af min fritid i brandværnet og orkesteret. Da jeg udtrådte i 1960, var jeg æresmedlem.

I maj 1937 var jeg i Essen på et kursus i lastbiler, som vi skulle samle i Højer. I juni-juli var jeg syg af metalforgiftning fra en lak.

Den 1.6.38 blev Johann Wilhelm født, og han blev en stærk dreng. Ligeledes i 38 byggede min bror et hus og giftede sig med Hanna Andersen. Til deres rejsegilde fik de mange lykønskninger og mange kranse, og om aftenen blev alle inviteret til kaffe.

Den 23.12. 1939 blev Erna Marie født og blev ligeledes en stærk, sund pige. Så kom krigen, og vi blev arbejdsløse. Fra april 1940 – oktober 1940 var jeg tankpasser (?) hos Luftwaffe i Aalborg. Derefter arbejdede jeg igen hos Jensen, hvor vi arbejdede for værnemagten. Vi byggede trænvogne, dele til undervandsbåde og reparerede biler. Vi blev hurtigt 16 mand, og jeg var værkfører.

Den 8.4.41 var Jensen og jeg i Kiel på værftet for at søge efter arbejde, som vi kunne lave i Højer. Netop om natten foretog englænderne det første store luftangreb på værftet i Kiel. Vi slap godt fra det, for der var ikke sket så meget.

I februar 1942 blev alle tyskere opfordret til at melde sig til Waffen SS. Ca. 2600 tyskere meldte sig, af dem faldt ca. 600 mand, alle i Rusland, for man havde lovet os, at vi garanteret kun skulle kæmpe på Østfronten. Til Frikorps Danmark meldte sig 15000 mand, hvoraf ca. 50% faldt i omegnen af Narva.

Der blev straks sagt, at alle skulle melde sig; man skulle nok sørge for, at de, der måtte eller ville blive hjemme, skulle gælde som uundværlige. Det kunne jeg ikke lide: at løbe rundt herhjemme og sørge for, at andre kom til fronten. Jeg blev af både tyskere og danskere beskyldt for at være fej. Da jeg talte med Emmy om det, blev vi enige om, at jeg skulle melde mig, altså ikke skulle blive derhjemme.. Altså gjorde jeg det og sagde samtidig, at jeg ville med til fronten, uanset, hvad de høje herrer mente om det. Jeg fik mange telefonopringninger fra Aabenraa, Sønderborg og Tønder, men jeg rejste.

Det ville føre for vidt, hvis jeg ville skildre alle krigsårene..Der findes utallige bøger om alle fronter, de fleste skriver sandheden.

Vi blev uddannet i Warszawa, så gik det til Sennelager ved Paderborn, flere steder i Frankrig, i Berlin på kursus for "Schützenpanzerwarte", servicefolk for pansrede mandskabsvogne. Vi blev snart kendt som Østens brandværn og hånet af mange som selvmordsdivision. Vi blev indsat i Vilnius, Warszawa, Ukraine, Bessarabien, Rumænien, Ungarn og til sidst i Østrig, hvor man nedlagde våbnene, men vi først den 10.5.45, fordi Churchill ville fordrive russerne fra Europa. Desværre ville amerikanerne ikke være med, for russerne var dog anstændige mennesker. Af udmærkelser fik jeg krigsfortjenstekorset 2. klasse og lastbilduelighedstegnet i bronze. I Ungarn var jeg blevet let såret, men fordi krigen endte temmelig hurtigt, modtog jeg ikke det emblem, man fik som såret. Og ligeså modtog jeg heller ikke lastbilduelighedstegnet i sølv. Disse duelighedstegn fik lastbilchauffører, som uafbrudt havde kørt 15.000 og 30.000 km tæt på fronten.

I Ungarn havde vi fået fat på civilt tøj i et slot, som var blevet givet fri til plyndring. Med min ven Walter Kociemba (?) kom vi efter mange dage til fods til Göttingen, hvor han havde hjemme. Her blev jeg en uge. Så kørte jeg med rutebil, som nu igen var begyndt at køre, til Hannover. Så gik det til fods til Hamborg, hvor jeg meldte mig på det skandinaviske sømandshjem, og efter 2 dage gik det videre med danske rutebiler til Padborg, hvor vi blev forhørt. Så gik det den 6.6. 1945 videre til Fårehuslejren, hvor jeg "glad" blev hilst af bekendte og min bror Peter. Den 25.2 blev jeg ifølge love med tilbagevirkende kraft idømt 2½ års fængsel og 5 års tab af ære. Den 8.11. 1946 blev jeg som frontsoldat benådet og begyndte så igen at arbejde hos I. H. Jensen.

I de år, hvor jeg ikke var hjemme, skete der lidt af hvert i familien. Mine forældre flyttede til Sønderborg i et nyt hus, Hanne blev gift med Peter Petersen, Marie blev gift med Peter Hansen, Willy blev gift med Cecilie Straarup, og Albert døde.

"